

UNITÁRIUS ÉLET

XXXV. ÉVFOLYAM I. SZÁM

1981. JANUÁR—FEBRUÁR

Bartók Béla és az unitáriusok

Röviddel Budapestre kerülésem után, megüresedett a budapesti egyházközség kántori állása. Pályázó az állás betöltésére volt elég. Egyik értekezleten javasoltam, hogy az állást ne korteskedés, hanem reikészültség alapján töltsük be. Annál is inkább, mert olyan kiváló tagjai is vannak az egyházközségnek, mint *Bartók Béla*, aki biztosan segítségünkre lesz a felkészültség előmozdításában. Boldog emlékeztető gondnokunk, *Kelemen Béla*, azonnal mellém állt, s javasolta, hogy bízsanak meg engem *Bartók Béla* felkérésével. A jelenlevők hozzájárultak a javaslat-hoz, s így háruult rám a lehetetlennek tűnő feladat: a legendás nagyságú zeneszerző, „kutató” felkérése egy ilyen kicsiségnek látszó ügynek az előmozdítására, mint a kántori állás.

Nekem azonban nem látszott túlzásnak ez a lépés, mert én *Bartók Béla* rajongásával a szívemben jöttem Budapestre. Az a szorencse ért ugyanis, hogy az első világháború alatt *Zsizsmann Hezsonék*, a marosvásárhelyi városi zeneiskola fiatal tanárának lettem kis tehetségű, de annál lelkesebb tanítványa a zongora tanszakon. *Zsizsmann Hezso* *Bartók* legkorábbi apostola volt Erdélyben. Ő maga is kiváló művész volt, s zongora és orgona koncertjei híresek voltak a zenei világban országsszerűen. Amellett őt tartották az országsszűz legkiválóbb kísérőjének, s ebben a minőségben is hozzájárult, hogy *Bartók* művei műsorra kerüljenek. Négy évig voltam a tanítványa *Zsizsmann*nak, s ez alatt az idő alatt sokat hallottam tőle *Bartókról*, mint művészről és mint emberről is. Amikor a kolozsvári Teológián meghallottam, hogy *Bartók* (kislíával, az akkor hatéves *Bélával*) áttért az unitárius vallásra, már mint régi „ismerőt” zártam a szívembe. (Áttérési Anyakönyv, 1916. 3. szám alatt.)

Árokháty Bélával, a jőnevű református zeneszerzővel és karnaggyal együtt el is jött *Bartók*, s végighallgatta a pályázók (kik közül *Nagy Sándorra* és *Gélna Sándorra* emlékszem) játékat. Minthogy az idő annyira előrehaladt, hogy születet kellett tartanunk, meghívtam *Bartókot* és *Árokhátyt* egy kis falatozóra a Kobáry utcai templom egyik oldalán volt lakásunkba. A falatozást beszélgetés követte, s itt mondatok el *Bartók* az unitárius templomi zenére vonatkozó nézeteit. Engem főképpen az lepet meg, hogy milyen jól ismerte a régi, XVI. és XVII. század unitárius zenéjét, de az is, hogy mennyire ragaszkodott az istentiszteleti énekítés „a capella” jellegéhez. Az orgonát csak arra való tekintettel volt hajlandó megengedni, hogy a fővárosi unitárius gyülekezet élszokott az énekletétől. Azt azonban, hogy más zeneszerszám használatát is engedélyezzük, nem volt hajlandó elfogadni. Ez engem egyénileg lesújtott, mert épp akkoriban szer-

veztem meg egy zongora kvartettet (első hegedű a feleségem, második hegedű: a Bazilika karnagya, *Keltscha Nándor*, gordonka: *Kolestar*, zongora: *Jakobi Sándorné*), *Bartóknak* az volt a véleménye, hogy a kvartett adjon külön koncertet, istentisztelet után, de az istentisztelet folyamán ne játsszék. Kéréssemre levélben is leírta erre vonatkozó nézeteit, s ez az a levél, melynek borítékját levéltáram-

Nagyszentmiklós 1881—New York 1945

ban megtaláltam. 1940 őszén Amerikába ment, s így további összeköttetésünk megszakadt. De csak személy szerint, *Bartók* továbbra is befolyásolta az életemet.

1932-ben Lancasterbe jöttem lelkésznek, s alighogy idekerültem, *Bartók* azonnal megjelent az életemben. Egyik legkedvesebb hívem, *Mrs. John Chendler* felhívott egyik nap telefonon, s meghívott délutánra uszonnára, amelyen — szerinte — nagy meglepetésben lesz részem. A meglepetés az

volt, hogy sógoránje, Mrs Steven Fassett (Fassett-né, Illés Ágota) is ott volt, magyar nő, aki úgy beszélt magyarul, mint én, és Bartók-rajongó volt, mint én, mert a budapesti zeneakadémián tanítványa volt Bartóknak. Amerikába jövetele után többször vendéglül látta Bartókot, néha hetekig is, s akkor éppen egy Bartók-életrajzon dolgozott, mely aztán pár év múlva meg is jelent, mint az első — s mind máig legteljesebb — Bartók életrajz Amerikában. (Agatha Fassett: *The Naked Face of a Genius* — Egy lángész kendőzetlen arca.) A cím arra is utalni kívánt, hogy Ágota nemcsak a külső eseményeket írta meg Bartók életéről, hanem Bartók életét lélektani szempontból is ismertette — művein keresztül. Ezt viszont Bartók saját önvallomásában találta meg (346. old.) „Trough searching for my own path to follow, I came to believe one thing: that only from the entirely old can the entirely new be born. For all those complications that have been occurring in between the two, only obstructions standing in the way at many forks of the criss cross road. And after these first confusing steps, I finally found my way through, bypassing all those shapes and forms of growth that wedged themselves in between myself and that original strong, arrow-straight root, disregarding all the branches that sprouted from it at one time or another.”

Ezt az idézetet Ágota Bartók egy otthon megjelent művéből vette, ami biztosan sokkal szebb írá-

lyú, mint az én fordításom. Hozom kell azonban azt mégis, mert Bartók életének fő célja benne van. Tehát, Bartók ezt írja: „Saját utamnak keresése közben rájöttem, hogy csak az egészen régitől születethetik az egészen új. A kettő között előállott változatok csak neherítik a fejlődés ide-oda kanyargó útját. És az első zavaros lépések után végül is úgy találtam meg az én utamat, hogy átméltottem a fejlődés ama formáit és árnyalatait, amelyek kiburjánzottak időről időre a kettő között.” Ez Bartók módszere, s ez volt a „módszere” Dávid Ferencnek is. Állandóan ismételte, hogy Jézus tisztá és világos tanításait „meghomályosították”. Ő tehát visszatért Jézus eredeti tanításához, hogy azokból vegesse le az „egészen új”, a változott idők után is örök igaz vallásos igazságokat. Ezt az értelmezést aztán mind Ágota, mind a már említett lancasteri híveim a magakévé tették.

(A szerző által említett alkalom utáni kögyűlésen választották meg a nemrégiben elhalt Nagy Sándort a budapesti gyülekezet kántorává. — Közönljük dr. Szent-Iványi Sándor v. egyházi elnök visszaemlékezését és neki és feleségének további jókívánságait és mielőbbi teljes jó egészséget kívánunk. — Szerk.)

Lancaster, USA

Dr. Szent-Iványi Sándor